

s svojo kompozicijsko širino, s svojo — da tako rečem — maso in manj z detajli.

Prav zato so tudi roman slabo predstavljali posamezni odlomki, ki smo jih brali v časopisju.

Čosić je svojo drugo bitko s četniki — daljšo in morebiti hujšo od prve — dobil pošteno. Svojo nemajhno pisateljsko nalogo je opravil uspešno in s čutom, ki je potreben, da bi nam predstavil poleg srbskega četništva vso usodo srbskega naroda v usodnih »deobah« druge svetovne vojne.

Spredaj navedeni avtorjev dvom je bil odveč — dobili smo roman, kakršnega doslej v Jugoslaviji — vsaj glede nekaterih reči — še nismo brali in ob katerem so poti k večjim tekstom iz naše še zmeraj več ali manj skicirane polpreteklosti dobro utrte.

Beno Zupančič

REFLEKSIJE

USTVARJALNI JUS?

Marsikdo bi lahko bil presenečen nad popolnim nesorazmerjem med današnjimi, silno dognanimi tehničnimi dosežki in popolno zmedo v juridičnih pojmi, ki vlada v svetu. Nekoliko nevljudno, čeprav popolnoma upravičeno, bi lahko trdili, da vladajo med državami na zunaj vljudna, v resnici pa gusarsko-gangsterska pravila. Edino pravilo, ki ga kljub OZN skorajda vsi priznavajo, se glasi: »Namen posvečuje sredstva«, ali pa isto »pravilo« v angleški verziji: »*Right or wrong, my country!*« Sicer državniki o tem ne govorijo mnogo, nekoliko jih je vendarle sram, da bi to tako odkrito priznali, zato pa jih njihovo dejanje in ravnanje tem bolj nedvoumno kaže kot privržence teh »nenačelnih načel«. Ako bi bili praznoverni, bi lahko rekli, da se najbrž prah Huga Grotiusa, ustanovitelja mednarodnega prava, stalno vrtinči v grobu.

Hruščev piše ostra pisma Kennedyju in v odgovor sprejema še ostrejša. Prav, to je njuna stvar. Nobeden teh predstavnikov »super-velesil« pa ne govori o tem, kaj pravzaprav ima on sam individualno za pravico, za normo in kaj vlada, ki jo predstavlja. Nobeden ne pove, za kakšne vrste pravico bi živel in umrl in o čem je prepričan, da bi bilo najbolj primerno za človeštvo, da bi stvari uredilo po svoje in potem vsaj za nekaj desetletij živelo varno in srečno.

Ali pa proces proti Eichmannu. Dejstva, ki prihajajo na dan, so seveda grozna in pošastna. Vendar je prav tako pošastno dejstvo, da ne obstoji kodeks mednarodnega, splošno priznanega prava in da ni nobene individualne zaščite. Individuum ni zaščiten in nobenemu vplivnemu piscu ali kolegiju zakonodavcev ne pride na misel, da bi pravice individualne zaščite, recimo tako kakor »*Habeas corpus*«, spravil v red predpisov, na katere se je mogoče sklicevati. Marsikdo med nami se spominja, da se je v gimnazijskih letih zgrozil nad trdoto Hamurabijevega zakonika. No, v stari Mezopotamiji je tudi suženj imel čisto določene pravice; nikakor ni bil popolnoma brezpraven. Ana Frank in David Rubinowicz pa nista imela prav nobene zaščite, tako da bi bila lahko

zavidala mačkam in konjem, ki jih v nekaterih sodobnih deželah prav določno varuje zakon. Torej — ali smo v tisočletjih res tako zelo napredovali kljub radarjem, raketam in televiziji?

Prav tako nejasno je sorazmerje med individuumom in državo. Na Zahodu ima vsakdo (teoretično) volilno pravico. Ta volilna pravica je včasih popolnoma brez vrednosti in spominja samo na Franceov izrek, da je bogatinom in revežem enako prepovedano hoditi v capah, spati pod mostovi in krasti kruh, kadar so lačni. In diktatura proletariata? Lahko smo prepričani, da si je Lenin pod njo predstavljal diktaturo po določenih mu socialističnih načelih, diktaturo načel, ne diktaturo samovoljne razlage državnih ali razrednih koristi. Vsak zdravnik ve, da sredstvo, ki ima na zunaj najboljši *trenutni* uspeh, ni zmeraj najboljše, včasih nasprotno. Pragmatizem veruje predvsem v uspeh. Ako pomeni »uspeh« preverjanje, ostane pragmatizem na tleh razuma in znanosti, vendar gorje, ako izjavlja: »Vse, kar prinaša uspeh, je pravilno.« Zgodovina kaže, da vodi tako načelo v katastrofe. Torej bi morali poznati dve vrsti juridičnih načel, taka za posameznika in taka za države. Jasno je: posameznik sme prav tako terjati od oblasti, da se držijo določenih načel, kakor smejo oblasti to terjati od njega. O vsem tem je že pred približno dve sto leti bilo mnogo napisanega — in marsikaj je še danes aktualno.

Ameriška deklaracija neodvisnosti iz leta 1776 izjavlja tole:

»Mislimo, da so sledeče resnice razumljive same po sebi, da so vsi ljudje ustvarjeni enaki; da jim je njihov Stvarnik dal čisto določne neomajne pravice, da so med temi pravicami življenje, svoboda in prizadevanje za srečo; da so vlade med ljudmi postavljene zato, da zagotovijo te pravice in da izvira vladam pravična moč iz soglasja vladanih ... itd.«

No, mi danes ne verjamemo več v to, da bi bil kakšen stvarnik od zgoraj podaril ljudem posebne pravice, saj vsi vidijo, da nobena mistična sila ne varuje nobene Ane Frank. Zato morajo torej ljudje sami — s pomočjo juristov-izvedencev — napraviti zakonik za nas, za današnje potrebe in perspektivni razvoj družbe.

Primer Lumumbe je postal samo politični problem. Pravzaprav ne bi bil smel biti. Moral bi biti tudi juridični problem. Današnji svet čaka »ustvarjalnih juristov«, mogoče celo podobnih, kakršna sta bila n. pr. v osemnajstem stoletju Jefferson ali Adams. Prvi se je po svoje zmeraj spet lotil vprašanj človeških pravic, drugi je bistroumno dokazoval angleškemu kralju, da je proti lastni koloniji Ameriki ravnal nelegalno.

Mi bi si danes želeli svetovnega *delavskega* prava. Zavedamo se pa, da se je stvar komplicirala, odkar so vlogo delavcev delno prevzeli neverjetno dognani stroji. Mogoče bi novo pravo lahko določalo tudi, kako uporabljati znanstvena dognanja, da se ne bi rezultati človekove ustvarjalnosti spreminjali v nevarnost za vse človeštvo, da ne bi pomagali pripravljati orodje in orožje za neodgovorne ali vsaj preveč pogosto kratkovidne politike. Ustvarjalni jus, ki bi skušal urediti razmere v družbi prihodnosti, bi pa gotovo prej ali slej imel moralno podporo mnogih milijonov na Vzhodu in Zahodu, državljane razvitih ali pa manj razvitih držav.

Branko Rudolf